

TOMA NIGER MRČIĆ - DIPLOMAT I HUMANIST

Stanko Josip ŠKUNCA
Pula

UDK 949.75:929 T. Niger
Stručni rad

Primljeno: 25. XII. 2000.

Toma Niger Mrčić poznat je našoj kulturnoj javnosti kao diplomat i humanist, skradinski pa trogirski biskup, s kraja 15. i prvih desetljeća 16. st., jer su o njemu fragmentarno pisali neki naši istraživači. No, kako ne spada u naše poznatije humaniste, nemamo njegove cjelovitije biografije. S njim bi se trebalo malo više pozabaviti da bi se vrednovalo njegovo rodoljublje i diplomatska djelatnost u smislu organiziranog otpora osmanlijskom prodoru u naše krajeve i u Europu. Potrebno je malo bolje osvijetliti njegov lik zbog uspomena koje ga vežu uz franjevački samostan na Poljudu u Splitu, gdje je htio da počivaju njegovi smrtni ostaci i gdje je ostavio svoj "portret nad portretima" slavnog autora Lorenza Lotta. Pokušat ću staviti u jednu cjelinu podatke koje su o njemu iznijeli pojedini publicisti kao i njegovu povezanost s poljudskim samostanom.

Porijeklo, zavičaj i formacija

O Tominoj se mladosti i humanističkoj formaciji zna vrlo malo. Znamo da se rodio u Splitu, i obično se navodi kao vršnjak Marka Marulića, pa se 1450. donosi kao približna godina njegova rođenja. Neki noviji istraživači stavili su u pitanje tu godinu s obzirom da mu je još krajem 1522. majka bila živa.¹ I sami mislimo da bi godinu njegova rođenja trebalo pomaknuti malo naprijed, među inim i zbog toga što ga još 1532. nalazimo među živima. Znamo da mu se otac zvao Ivan, da je bio ugledni građanin koji u dokumentima ima titulu "ser", ali se ne ubraja u splitske plemiće. Imao je i brata Kristofora, profesora gramatike, koji mu oporučno 14. V. 1492., pred odlazak u Veneciju, ostavlja svoju knjižnicu i oprašta novčani dug.² Njegova sestra, kojoj ne znamo imena, udala se u obitelj de Balist(r)is i imala sina Kristofora koji je postao svećenik i bio splitski kanonik. Niger je svom nećaku Kristoforu isposlovao nasljedstvo na biskupskoj stolici u Trogiru. Ovaj je iz zahvalnosti prema ujaku, svome prezimenu nadodao i njegovo, *Negro*. Možemo

¹ L. KATIĆ, Novi arhivski podaci o Tomi Nigeru, *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku*, IV-V, (1955/56), 232.

² C. FISKOVIĆ, Nigrisove uspomene u Splitu, *Tkalčićev zbornik*, II, Zagreb, 1958., 293, bilj. 44.

zaključiti da je Toma ostao posljednji muški potomak svoje obitelji. Kad je postao biskup, dobio je pravo na grb (1520.) koji na štitu ima deblo s četiri odsječene grane a na vrhu mu izbija cvijet. Vjerojatno je time htio izraziti sebe kao posljednjeg izdanka obitelji. Na vrhu grba je biskupska mitra. Jedan se takav grb nalazi na njegovoj grobnici u Poljudu, a drugi na pročelju njegove kuće unutar Dioklecijanove palače. Ovaj se danas čuva u Muzeju grada Splita.³ Mislimo da ga ne treba povezivati sa starom splitskom lozom Crni, Cerne, Cernota, Crnić, koja se spominje već u 11. st., jer je to plemićka obitelj, nego se radije priklanjamo mišljenju da mu je hrvatska varijanta prezimena bila Mrčić.⁴ Prezime Niger, Nigro, de Nigris uzeo je iz pomodarskih razloga u doba humanizma, vjerojatno u vrijeme svoga studija.

Neki su osporavali i njegovo hrvatsko podrijetlo i tvrdili da je njegova djelatnost u službi hrvatskog bana i biskupa Petra Berislavića izmišljotina don Frane Bulića.⁵ Jedna Nigerova latinska elegija u kojoj veliča i uspoređuje Vinka Pribojevića sa sv. Jeronimom, a koju je Pribojević stavio u predgovor svoga tiskanog govora, jasno izražava Tomine slavenske i hrvatske osjećaje, doduše, u duhu vremena, izražene pod dalmatinskim imenom. Donosimo je u našem prijevodu:

Koliko Dalmatinac Jeronimu duguje, toliko i tebi,
Vinko, jasna zvijezdo hvarskoga kraja.
On je naš ponos, ti našega roda slava,
Kuju s pravom drugim plemenima pronosiš.
On bezbroj jezika pozna i običaje naroda starih,
Ti našega roda pradavna djela pjevaš.
On Kristove zakone uči, ti one slavenskog roda,
Kojega i on izdanak, oštar gojenac, bješe.
Zato se s jednim i drugim članom jednako ponosi
Dalmatinsko kao i slavensko pleme.
Plješće i velik Ilirik, veseli se Hister,
Odakle slavensko pleme izvor i porijeklo vuče.⁶

Na tu elegiju aludira i Jeronim Kavanjin kad pjeva:

*Tomas Nigro i on našinac, ures lijepi od pastira,
i uljudni pjevočinac, koga kaže ak' i mala
pievka Pribeva od pohvala.*⁷

Prigodom svojih brojnih putovanja i boravaka u Rimu i u drugim metropolama Europe Toma je prikupljao materijal za povijest Hrvatske, koju je bio započeo pisati u svojim zrelim godinama na latinskom jeziku. O tom nas rukopisu, danas nažalost izgubljenom, izvještava god. 1531. modruški biskup, Zadraniin, Šimun Kožičić Benja. On

³ Isto, 294.

⁴ I. OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Zagreb, 1975., 201.

⁵ A. DUDAN, *La Dalmazia nell' arte italiana*, 328.

⁶ FISKOVIĆ, nav. dj., 283.

⁷ Isto, 283.

svoje djelo *Knižice od žitije rimskih arhijerejev i cesarov*, što ga je tiskao u svojoj riječkoj tiskari, posvećuje *časnom otcu g(ospodi)nu Tomasu Nigro* potičući ga da što prije *složi Knjžice od hrvacke zemlje i hvati njeje, kako smo te prosili i molili... Složi je ti, mi je hoćemo stlmačiti* (tj. prevesti) i *činit štampati*.⁸

O Tominim slavenskim i hrvatskim osjećajima nadasve govori njegova služba tajnika i poslanika hrvatskog bana Petra Berislavića i neumorno obilaženje europskih dvorova, ne bi li dobio pomoć za obranu svoje domovine Hrvatske od turskog zavojevača, o čemu ćemo kasnije opširno govoriti.

Bez podataka smo i o Nigerovoj izobrazbi. U mladosti je zacijelo najprije primio srednju humanističku naobrazbu u rodnom Splitu, gdje su mu učitelji bili, kao i Maruliću, Colla Firmianus, Jeronim Janesius Picientinus i nadasve Tideo Acciarini, koji je u Splitu djelovao od 1461. do 1477.⁹ S obzirom da se pokazao kao vrsni latinist, a ogledao se i kao latinski pjesnik, možemo s pravom zaključiti da je završio i višu humanističku naobrazbu, najvjerojatnije u Padovi, kao i Marulić. No o tom zasad nemamo nikakvih podataka.

Službe i Časti

Prvi dokumentirani podatak o Nigeru imamo iz 1487. kad ga susrećemo kao učitelja gramatike u Hvaru, gdje je najvjerojatnije ostao do 1491., kad je istu službu preuzeo u rodnom Splitu.¹⁰ Na toj je dužnosti ostao do 1494. godine.

Pitanje je i kad se odlučio zaređiti za svećenika. Neki su mislili da se zaređio između 1493. i 1494. Međutim, već u oporuci od 14. V. 1492. njegov brat Krsto piše: *dimitto fratri meo presbytero Thomae cunctam suppelectilem librariam*.¹¹, dakle, zaređio se prije toga datuma. U to vrijeme na splitskoj nadbiskupskoj stolici sjedio je Bartolomej II. Averoldo (1479.-1503.) s kojim Splićani nisu bili zadovoljni jer je ponajviše boravio u Veneciji, brinući se jedino za isporuku svoje redovine. God. 1496. taj je prelat došao u sukob sa splitskim kaptolom, nakon Čega se više od dvije godine nije pojavljivao u Splitu. Ovdje je međutim bio opao vjerski život i disciplina. Nakon pritužbi Splićana, vlast u Veneciji u dogovoru sa Sv. Stolicom god. 1498. designira Bernarda Zannea, Venecijanac, kao koadjutora, a praktično upravljanje nadbiskupijom bi povjereno baš Tomi Nigeru.¹² Nakon smrti nadbiskupa Bartolomeja (1503.), splitski kler i plemstvo, ne obazirući se na svog već designiranog nadbiskupa, a pozivajući se na stare običaje, odluče sami izabrati nadbiskupa. Izbor pade na Giorgia Bertuzzija, Mlečanina dakako, s velikom većinom glasova, dok ih je Zanne dobio tek 8. Kad je izaslanstvo pošlo u Veneciju na potvrdu

⁸ Isto, 283.

⁹ M. FRANIČEVIĆ, *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, Zagreb, 1983., 204.

¹⁰ KATIĆ, nav. dj., 231; G. PRAGA, Tomaso Negri da Spalato, *Archivio storico per la Dalmazia*, a. XV, (1933).

¹¹ FISKOVIĆ, nav. dj., 293, bilj. 44.

¹² FARLATI, *Illyricum sacrum*, III, 408-410.

izbora, rečeno im je da nema izmjene, jer je Bernardo Zanne već imenovan splitskim ordinarijem. Morali su se pokoriti toj odredbi i prihvatiti svoga neželjenog nadbiskupa. A baš se on pokazao vrijednim i sposobnim pastirom splitske Crkve u tim teškim vremenima. Zanne je uočio Nigerove intelektualne i moralne sposobnosti i potvrdio ga za svoga generalnog vikara. Upoznavši Tominu "bistrinu uma, znanje i veliku pobožnost", već kao koadjutor god. 1499. imenovao ga je kanonikom i svojim tajnikom, a 4. rujna iste godine i župnikom Kaštel Gomilice.¹³ Iz tog je naslova imao nadarbinu i primao redovite materijalne prihode. Od 1501. Nigera susrećemo kao splitskog arhiprezbitera. Arhiprezbiter je bio biskupov pomoćnik u pastoralnoj službi i predsjedao svečanim funkcijama za biskupove odsutnosti.

Kad je god.1501. u Veneciji izabran novi dužd Leonardo Loredan, lojalni i ambiciozni Toma napisao mu je panegirik *Divina electio ac tempestiva creatio serenissimi principis Venenti Leonardi Lauretani*, iste godine tiskan u Veneciji.¹⁴ U to vrijeme na ugarsko-hrvatskom prijestolju sjedio je mlad i pobožan, ali nesposoban Vladislav II. Jagelović (1490.-1516.). On je 1495. s Turcima sklopio primirje koje je trajalo do 1513. Zbog toga su Turci postali sve veća opasnost za mletačke posjede koje su stalno uznemirivali. Mlečani počinju poduzimati akcije o zajedničkoj obrani. 13. V.1501. utanačen je u Pešti savez pape Aleksandra VI., Mletaka i kralja Vladislava za zajedničku obranu od Turaka. Tada dužd Loredano šalje Tomu Nigera hrvatskom banu Ivanišu Korvinu, jer je njegova banovina graničila s Dalmacijom, a držali su ga i svojim prijateljem. U travnju 1502. bana Korvina susrećemo u Mlecima, gdje mu je iskazana dobrodošlica i podijeljeno mletačko građanstvo.¹⁵ Tomi je to bio prvi i uspješni diplomatski korak, a tom se prigodom bolje upoznao s teškim prilikama u kojima su se nalazile Ugarska, Hrvatska i Dalmacija.

Nakon ove misije Toma se vratio u Split gdje je bio generalni vikar i desna ruka novom ordinariju Bernardu Zanneu (1503.-1524.). Kao generalni vikar (1501.-1512.) god. 1507. donio je odluku, koju je potvrdio nadbiskup, da kanonici koji nisu bar subdakoni, u kaptolu nemaju pravo glasa.¹⁶ Znamo da je vodio je brigu i o izgradnji zvonika Sv. Duje.¹⁷ U to vrijeme, god. 1510., njegov prijatelj Marko Marulić posvetio mu je svoje *Parabola*. O njegovim vezama s Marulićem govorit ćemo kasnije. Prigodom diplomatske misije u Rimu god. 1516. dobio je naslov apostolskog protonotara, pa u jednoj parnici s kaptolom nije dozvolio da mu sudi generalni vikar Natalis, nego se pozvao na papinski sud.¹⁸ Skradinским biskupom bit će imenovan 1520. a trogirskim 1524.

¹³ KATIĆ, nav. dj., 231.

¹⁴ PRAGA, nav. dj., 189.

¹⁵ V. KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, knj. IV, Zagreb, 1973, 262.

M. KURELAC, Toma Niger, (s bibliografijom), *Enciklopedija Jugoslavije*, 6, Zagreb, 1965.

¹⁶ OSTOJIĆ, nav. dj., 125.

¹⁷ Isto, 201.

¹⁸ KATIĆ, nav. dj., 232.

Diplomat u obrani domovine

Mrčić je nadasve poznat kao sposoban diplomat i neumorni pokretač obrane Hrvatske i Ugarske od turskog agresora. U to vrijeme, kad Turci izbijaju na vrata srednje Europe, kad strepe Dalmacija i uža Hrvatska, Marulić (1501.) piše svoju *Juditu* kojom želi reći da Hrvatskoj pomoć može doći još samo s neba. Naši diplomati i ljudi od pera pokušavaju probuditi Europu i Rim, koji se baš tada najviše razmeću u svojoj renesansnoj raskoši. Europa je imala novaca za vođenje regionalnih, osvajačkih ratova, za raskošne gradnje i umjetnost, ali ne i za obranu od Turaka.

Papa Julije II. (1503.-1513.) pravi nacрте za novu crkvu sv. Petra, Michelangelo mu oslikava Sikstinsku kapelu i kleše Mojsija za njegov nadgrobni spomenik. U ovo vrijeme nekoliko europskih vladara naumi uništiti Mletačku Republiku, svaki iz svog interesa. Car Maksimilijan zato što mu Venecija nije dopustila proći preko njezina teritorija s velikom vojskom u Rim da se okruni za cara; Francuzi i Španjolci stoga što su htjeli proširiti svoje teritorije, a ni sam papa nije mogao oprostiti Mlečanima što su mu oteli Ravennu, Faenzu i Rimini. Tako je krajem 1508. sklopljena *C a m b r a y s k a l i g a*. Kralja Vladislava nagovarali su da pristupi toj ligi, a za nagradu bi dobio Dalmaciju, koja je ionako pravno pripadala Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu, a koju je Venecija prije sto godina lukavstvom otela. Premda je kralj dao dopuštenje za taj pothvat i državno vijeće u Budimu odlučilo da se povede vojna za oslobođenje Dalmacije, od toga nije bilo ništa jer su gospoda bila nesložna. Jedan od najvećih protivnika toga plana bio je primas i kardinal Toma Bakač od Erdeda, koji je upravo zauzimanjem Mlečana postao kardinalom, a nadao se uz njihovu pomoć postati i papom. Neki su predlagali da Venecija preda Dalmaciju bez rata, dok je tadašnji stolnobiogradski prepošt Petar Berislavić, Trogiranin, bio najveći pristaša ideje da se Dalmacija silom vrati Kraljevstvu. Petar Berislavić u svojstvu poslanika stigne u Konstanz te 1. X. 1510. gdje s carem Maksimilijanom potpiše pristup Ugarske u ligu. Dana 1. travnja 1511. trebao je početi napad na Dalmaciju, pri čemu bi car dao pomoć u pješacima, topovima i brodovlju. No Mlečani su vještom diplomacijom i nekim potezima izbjegli svoju propast. Papi vrate otete gradove, a ovaj ih oslobodi prokletstva i sam istupi iz lige. Kardinali iz zemalja Cambrayske lige sazovu crkveni sabor u Pisi za rujna 1511. koji je bio uperen protiv pape zato što se povukao iz lige.¹⁹

Da osujeti sabor u Pisi, papa za travanj 1512. sazove *L a t e r a n s k i k o n c i l* u Rimu. On sada stavi naglasak na pomirbu kršćanskih vladara, da se slože u borbi protiv Turaka u koju svrhu osnuje *S v e t u l i g u*. U toj misiji istakao se modruški biskup Šimun Kožičić. Berislavić, tek što se vratio od cara, dobije kraljev nalog da pođe u Rim i utanači pristup Ugarske Svetoj ligi. Tako se i Berislavić našao za vrijeme koncila u Rimu. U Rim su došli i svi dalmatinski biskupi, među kojima se isticao splitski nadbiskup Bernardo Zanne sa svojim tajnikom *T o m o m N i g e r o m*. Vjerojatno su se baš u to vrijeme upoznali i prijateljili Berislavić i naš Toma. Koncil je otvoren 3. svibnja, a na sjednici 10. svibnja splitski je nadbiskup održao upečatljiv govor pred ocima koncila, živo

¹⁹ KLAJČ, nav. dj., IV, 282-291.

crtajući prilike u kojim žive on i splitski građani pod turskim zulomom u predgrađu Splita: "Djecu trgaju od roditeljskog zagrljaja, novorođenčad od majčinih grudi, žene na očigled muževa oskvrnjaju, djevice otimaju s majčinih ruku radi mrske požude, stare roditelje kao beskorisne pred očima sinova ubijaju, mladiće kao tegleću marvu uprežu u jaram i prisiljavaju na oranje...Sve ovo, Presveti Oče, vidjeh svojim očima. Vidjeh ih kako sve do predgrađa moje splitske nadbiskupije ognjem i mačem pustoše sve što posjeduje jadni grad Split i na moje oči odvode u bijedno ropstvo djecu Tvoje svetosti obaju spolova."²⁰ A sve se ovo događalo u vrijeme službenog mira između Venecije i Turaka. Dana 11. svibnja Niger piše pismo svome prijatelju Maruliću izvješćujući ga o odjeku Zanninog govora, koji mu šalje u prijepisu.²¹ Na šestoj sjednici sabora riječ je uzeo biskup modruški i senjski Šimum Kožičić Benja, Zadranin, pozivajući Europu na sveti rat protiv Turaka. To je onaj slavni promicatelj i tiskar glagoljske knjige. I Kožičić je u Rimu upoznao našeg Nigera, koga će potaći na pisanje hrvatske povijesti. U slobodno vrijeme Toma počinje prikupljati materijale na temelju kojih će kasnije pisati povijest solinskih i splitskih biskupa (*Pontificium Salonitanorum et Spalatensium series ex scriniis Romanis ex variis monumentis antiquis collecta*), spis koji je danas nažalost izgubljen.²² Usput je bilježio i podatke iz hrvatske povijesti. Koncil je prekinut početkom ljeta, pa se Toma s nadbiskupom vraća u Split.

Papa je poduzeo korake da izmiri Mlečane s carem Maksimilijanom, ali oni su bili nepopustljivi. Zbog toga se papa opet stavi protiv Venecije i u studenome 1512. utanači savez s carem.

Ljeti 1512. planuo je pučki ustanak na Hvaru pod vodstvom Matije Ivanića. Mletačke vlasti skupljaju plaćenike po Splitu i okolici da uguše bunu hvarskih pučana. Za to im je potrebno brodovlje. No i u Splitu se, izgleda, htio iskoristiti teški položaj u kojem se našla Venecija, i pomišljalo na pobunu protiv Venecije. Kolovođa akcije bio je pravnik Marin Domicije. Dok se u Splitu skupljalo brodove za gušenja hvarske pučke pobune, Domicije je sa svojim istomišljenicima vršio propagandu protiv vlasti. Među konspiratorima, osim Domicija, našli su se još Antonio iz Augubija, Stjepan Caputgrosso, Petar Cramli i - naš Toma Niger.²³ Bilo bi zanimljivo znati iz kojih se motiva i Toma upustio u ovu opasnu akciju. Da li kao čovjek porijeklom pučanin, da li kao protivnik mletačke vlasti ili iz nekih drugih razloga, nije poznato. U svakom slučaju, kad je konspiracija otkrivena, spomenuti kolovođe su uhićeni i odvedeni u Veneciju. Nakon mnogih intervencija uglednih Splićana, konspiratori su pušteni na slobodu 13. I. 1514.²⁴

²⁰ T. MATIĆ, *Iz hrvatske književne baštine*, Zagreb, 1970., 67.

²¹ OSTOJIĆ, nav. dj., 201; WOJTYSKA, nav dj., 36, bilj. 14.

²² Je li sačuvana Nigerova povijest salonit. i split. biskupa? Po mišljenju N. KLAIĆ, *Historia Salonitana maior*, Beograd, 1967., 59, ona je sačuvana i predana vatikanskoj knjižnici, a na samom rukopisu nalazi se bilješka koja glasi: "*Hanc seriem ex antiquis approbatis auctoribus et monumentis Thomas Niger cives Spalatensis, episcopus Scardonienis inde Traguriensis ordinavit ut in Archivio Romano Sanctae Sedis seruetur*".

²³ FISKOVIĆ, 281.

²⁴ M. ALAČEVIĆ, *Grada za povijest Splita*, sv. VIII, ar. 9. (rukopis Sveuč. knjiž. u Splitu).

Niger se nije iz Venecije odmah vraćao u Split, nego se stavi u službu Petra Berislavića, kome je ljeti povjerena banska čast u Hrvatskoj namjesto oboljelog palatina Emerika Perenja. Krajem 1513. Berislavić je imenovan vesprimskim biskupom i kraljevskim blagajnikom. Od pape Leona on je bio dobio 50.000 dukata za borbu protiv Turaka i uskoro će mu se pružiti prilika da se oglada s njima u boju kod Dubice gdje je izvojevao sjajnu pobjedu. Berislavić Nigera imenuje svojim tajnikom i vikarom. Ban Berislavić, Trogirani, bio je nepomirljivi protivnik Venecije koja je malo što poduzimala za obranu Dalmacije. Kako mu je obrana Hrvatske bila u prvom planu, Toma mu je bio desna ruka u diplomatskim koracima. God. 1515. provali Berislavić u Bosnu da pokuša hrabrim i napaćenim braniteljima Jajca pružiti pomoć u hrani i oružju, ali je bio zaustavljen. Nakon nekoliko pokušaja to mu uspije tek prvih mjeseci god. 1518. God. 1516. ban šalje Nigera u Rim, gdje 26. III. od pape Leona X. dobije pomoć u novcu, a našao se i u prilici da pokrene inertnu Europu na zajednički otpor Turcima. Tom prilikom Toma dobije od papa naslov apostolskog protonotara.²⁵ Kako su neki na ugarskom dvoru htjeli pristati na privremeni mir što su ga nudili Turci (jer je sultan Selim bio zauzet ratom u Egiptu), već 11. IV. 1516. papa šalje u Ugarsku svog legata kard. Roberta, nadbiskupa Reggia, da ih odvraća od takvog mira. Neka radije pokrenu sveti rat protiv Turčina te nastoje u tome ujediniti europske vladare.

Budući da se na ugarskom i europskom planu gotovo ništa nije učinilo, hrvatski je ban Berislavić pokrenuo vlastitu diplomaciju da dobije kakvu-takvu pomoć. Po mišljenju nekih povjesničara, to je bio "najviši doseg hrvatske diplomacije" onoga vremena.²⁶ Iako su dosadašnji gradovi bili gotovo okruženi Turcima, Mlečani su se veselili Berislavićevim nevoljama i neuspjesima i nisu htjeli ni čuti da mu pomognu, dok su ugledni naši Dalmatinci činili sve da upozore svijet na nevolje koje proživljava Hrvatska. U tome su se posebno istakli biskup Šimun Kožičić, Zadrani, Trogirani Trankvil de Andreis, Marko Marulić, splitski nadbiskup Zanne, naš Niger i dr. God. 1517. Nigera ponovno susrećemo u Rimu, kao Berislavićeva poslanika.²⁷ Protiv bana Berislavića su se stavili i neki hrvatski uglednici poticani mađarskim velmožama, i zbog poreza što ga je on zahtijevao za vođenje rata. No kad su uskoro svi uvidjeli da on čini nadljudske napore za dobrobit kraljevstva, pomirili su se s njime. Nakon toga izveo je onaj uspješni prodor do Jajca god. 1518.

Premda je državni sabor odredio da se banu Berislaviću dade 16.000 dukata za opskrbu i održanje Jajca, on stvarno nije bio dobio ništa jer se slavonsko plemstvo odupiralo odredbama sabora. Zbog toga ban u prosincu 1519. šalje Tomu Nigera u Rim da tamo ponovno potraži pomoć. Dana 12. prosinca iznosi on na konzistoriju pred kardinalima teško stanje u kojem su se našle Hrvatska i Ugarska. Opisuje nemar kralja Ludovika i Ugra za obranu zemlje od Turaka. Ako Hrvatima ne dođe pomoć iz Rima i Europe, govorio je, oni će biti prisiljeni plaćati Turcima danak i dozvoliti im prolaz kroz

²⁵ OSTOJIĆ, nav. dj., 201.

²⁶ T. RAUKAR, Hrvatska diplomacija u razvijenom i kasnom Srednjem vijeku, *Hrvatska srednjovjekovna diplomacija*, 2, Zagreb, 1999, 122.

²⁷ SANUDO, *Diarii*, XXVIII, col. 136, 169, 260.

Hrvatsku na putu za Europu. Papu i kardinale dirnule su Tomine riječi jer su shvatili da je Hrvatska zaista "a n t e m u r a l e c h r i s t i a n i t a t i s", kako se papa tada izrazio. Papa se obrati ponovno kralju Ludoviku da pomogne Hrvatima, ili, ako on ne može, da im dozvoli staviti se pod okrilje nekog drugog europskog vladara koji bi im stvarno pomogao. On i sam pruži materijalnu pomoć, a Nigera, videći njegovu sposobnost i zauzetost, imenuje svojim legatom kod europskih vladara.²⁸ Da bi uživao što veći ugled, papa ga 11. siječnja 1520. imenuje s k r a d i n s k i m b i s k u p o m, jer je ta biskupija tada bila ispražnjen.²⁹ Toma se zadržao u Rimu do polovice veljače. U to vrijeme sastavio je latinsku pjesmu "Ad Leonem decimum carmen", u kojoj između ostalog kritizira neke kardinale što ništa ne poduzimaju protiv Lutherove hereze.³⁰

U prvoj polovici 1520. god. Turci nisu mirovali, nego su se zalijetali do Senja i dalje na zapad sve do Istre i Furlanije. Konačno su se zabrinuli i Mlečani te stali poduzimati ozbiljnije korake za obranu. Ban Berislavić je na Uzašašće (17.V.). pohodio Gospu Trsatsku, a zatim krenuo u Otočac. Za vrijeme ručka 20. svibnja jave mu da Turci haraju oko Drežnika, na što on prekine obrok i sa 150 konjanika pođe najprije u Bihać da skupi više vojske, a zatim s 300 junaka, među kojima je bio i Petar Kružić, krene na Turke. U blizini Korenice udari na Turke i natjera ih u bijeg. No u toj potjeri vojska se odveć udalji od njega te iz zasjede na Vražjoj gori bi ubijen od grupe Turaka.³¹ Tako slavno poginu ban Berislavić, jedan od najvećih hrvatskih junaka u borbi protiv Turaka. Svi su ga oplakivali, kralj, car i papa. Kako je bolno ta vijest morala pogoditi našeg Nigera! No on će za nju saznati nešto kasnije. U Veneciji se to doznalo tek 29. svibnja 1520.

Niger Mrčić je u ulozi papina poslanika krenuo iz Rima poslije 17. veljače 1520. i preko Francuske krenuo u Španjolsku da se susretne s mladim carem Karlom V. koji se nalazio u Barceloni. Je li u njegovoj pratnji brodom ili samostalno kopnom krenuo prema sjeveru, u Flandriju, nije poznato. Početkom lipnja stigao je u Bruxelles i pred carem izložio razlog svoje misije. Toma je uspio ganuti cara govoreći mu o nevoljama Hrvatske i junaštvu bana Berislavića. Ovaj mu pruži potporu u novcu i 23. lipnja 1520. napiše dva pisma, jedno papi Lavu, moleći ga da Berislavića imenuje kardinalom, "toliko godina zaslužna za kršćansku stvar... eda bi odlikovan novim dostojanstvom svojima bio što uzoritiji, a neprijateljima što strahovitiji", a drugo uputi banu Berislaviću, ne znajući za njegovu pogibiju. "Ono što smo već prije znali o tvojoj hrabrosti postade nam još jasnije i sjajnije kako iz papina pisma tako iz govora časnog skradinskog biskupa. Zato u tebe jedinoga tolike nade polažemo te se nadamo da ništa drugo neće tako spriječiti propast hrvatskih stvari kao pomoć tvoje bogoljubnosti".³² Car je naredio biskupima u Trentu i

²⁸ KLAIĆ, nav. dj., 342.

²⁹ Orig. bula u Franjev. muzeju na Poljudu. Publicirao C. Fisković, nav. dj., 284; prilog ovdje.

³⁰ H. WOJTYSKA, Toma Crnić jedini Sloven nuncije u Poljskoj (1522-1523), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filoz. fak.*, 21, Zagreb, 1988, 37.

³¹ KLAIĆ, nav. dj., 344.

³² Isto, 343.

Trstu da proglase indulgencije kojih bi prihodi bili namijenjeni obrani naših krajeva od Turaka.³³

Nije nam jasno zbog čega se Mrčić tako dugo zadržao na carskom dvoru u Bruxellesu i tek 30. VIII. 1520. oputovao s carevom pismenom punomoći na dogovor s mletačkim duždom, s banom Berislavićem (koga više nije bilo među živima) i s papom radi obrane od Turaka. Vjerojatno je najprije stigao u Veneciju gdje je saznao za banovu smrt te smjesta, umjesto u Rim, krene preko Hrvatske u Vesprim da se pokloni smrtnim ostacima svoga prijatelja i branitelja domovine.³⁴ Nakon toga je vjerojatno skočio u rodni Split da posjeti majku i prijatelje te se predstavi kao novi skradinski biskup. Tek tada pođe u Rim da nastavi misiju povjerenu mu od cara, koji ga je preporučivao papi *ut virum bonum christianaeque religionis studiosum*.³⁵ Iz Rima Niger dolazi u domovinu gdje je prisustvovao nekom zasjedanju hrvatskih feudalaca okupljenih na planu obrane. Jasno, u nestašici sredstava trebalo je tražiti pomoć odasvud. 1. ožujka 1521. predaje duždu u Veneciji pismo *di quelli signori Corvati* (od one hrvatske gospode), koji ga mole za pomoć.³⁶

Nakon pogibije bana Berislavića Toma se, po nekima, zanosio idejom o ujedinjenju svih hrvatskih krajeva i njihova stavljanja pod zaštitu Venecije.³⁷

Početak svibnja 1521. Mrčića susrećemo u Rimu, gdje je imenovan papinim poslanikom za Hrvatsku i izvanrednim nuncijem u Veneciji. Ovdje 7. srpnja 1521. predaje vjerodajnice novom duždu Antoniju Gramaniju.³⁸ Zatim 14. VII. krene u Ugarsku³⁹, gdje je vladalo pravo rasulo glede obrane, dok Turci opsjedaju Beograd. Osjetivši se nemoćnim da išta učini, vrati se u Dalmaciju. Pastor i Praga misle da je u sljedećem periodu boravio u svojoj skradinskoj biskupiji⁴⁰. No, to su mogli biti samo kraći boravci jer ga i u sljedećem periodu opet susrećemo u diplomatskoj misiji. Dok su Turci opsjedali Beograd, Toma je bio u Bruxellesu tražeći pomoć od cara Karla.⁴¹ Dana 29. kolovoza 1521. pade Beograd, "zlatni ključ Ugarske". Tomin se boravak na Zapadu produljio. Početkom 1522. umre i papa Leon X. pa je i to Mrčića zadržalo u Bruxellesu čekajući planove novoga pape.

Novi papa Hadrijan VI. (1522.-1523.) dogovorio je sastanak s carem Karlom V. u španjolskoj Taragoniji radi suzbijanja *L u t h e r o v e r e f o r m a c i j e*. Na tom se susretu našao i naš Toma Niger, koji pred carem i papom izloži žalosno stanje u kome su se nalazile Hrvatska i Ugarska nakon pada Beograda. Prema Sanudu novi je papa bio veoma

³³ WOJTYSKA, nav. dj., 38.

³⁴ KLAJČ, nav. dj., 344.

³⁵ WOJTYSKA, nav. dj., 38.

³⁶ SANUDO, XXX, col. 254.

³⁷ KURELAC, nav. dj., 35.

³⁸ WOJTYSKA, nav. dj., 38.

³⁹ SANUDO, XXXI, col. 41.

⁴⁰ PRAGA, nav. dj., 170.

⁴¹ WOJTYSKA, nav. dj., 39.

potresen Tominim riječima obećavši mu svu pomoć čim stigne u Rim. Ovom prilikom imenuje ga svojim nuncijem *presso tutti li principi e signorie cristiane exhortandoli aiutar il re di Hongaria contro Turchi*.⁴²

Dok je Toma boravio na Zapadu, u Hrvatskoj su se zbili tragični događaji. Krajem svibnja 1522. pade Knin, a par dana kasnije i posada Skradina napušta grad, ostavljajući ga Turcima. Tako je Niger izgubio sjelo svoje biskupije i ono malo prihoda što je odatle dobivao. Malo kasnije jedva jedvice obranio se tvrdi grad Klis.

U lipnju 1522. Niger napušta Španjolsku, vjerojatno najprije ide na dvor francuskog kralja, a onda početkom kolovoza stigne u Rim, gdje pred kardinalima pročita svoja akreditivna pisma. Dana 4. VIII. napušta Rim i već 12. VIII. 1522. u Veneciji izvještava mletački senat o svojoj punomoći.⁴³ Mlečani mu obećaju 50 galija za ratne operacije protiv Turaka a osobno dobije 150 dukata.⁴⁴ Potom je, prema nekima, svratio u svoj Split, a onda krenuo u Mađarsku. Ne našavši kralja Ludovika II. u Budimu preko Beča stigne u Prag, gdje provede mjesec studeni 1522. Mladi se kralj, daleko od Turaka, baš tada bezbrižno zabavljao "želeći svakako da se naužije veselih dana"⁴⁵, dok su njegovi podanici živjeli u strahu od turskih zuluma. Iz pisma što ga je kralj Ludovik napisao Sigismundu I. Starom, poljskom kralju, saznajemo da je Niger došao "kako sam iskreno priznaje i kao papinski poslanik i kao promatrač, jer papa hoće da sazna što se dešava kod vladara", tj. kakav stav imaju naspram Lutheru, dok je Tomina glavna briga bila kako zemlju obraniti od Turaka.⁴⁶ Valja imati na umu da je to vrijeme širenja protestantizma, pa je papa tražio podršku vladara u suprotstavljanju Lutherovoj reformaciji. Papu je brinula i činjenica što se teutonski red priklonio tom pokretu.

Početkom prosinca s velikom pratnjom Niger iz Praga krene u Poljsku da se susretne s kraljem Sigismundom. U kraljevski Krakov stigne 20. XII. gdje bi svečano dočekan. (*Non nobis, Domine, sed nomini tuo da gloriam* - reći će u pismu prijateljima). Budući da se kralj tada nalazio u Litvi, slobodno vrijeme iskoristi da se javi svojim prijateljima u Splitu (*Christophoro archipresbytero, Nicolao Primicerio et Rugerio Caputgrosso, canonicis Spalatensibus, amicis suis carissimis*) i da se susretne s ljudima kulture u Krakovu. U pismu na talijanskom, u venecijanskom dijalektu, izvještava svoje prijatelje kuda je sve išao i kamo namjerava putovati, kako mu svugdje iskazuju čast i poštovanje; nadalje im preporučuje svoju staru majku (*nostra dulcissima genitrice*), te ih moli da od njegove ušteđevine udijele milostinju siromasima. Nada se u ožujku biti na moru, u rodnom Splitu. Na kraju izručuje pozdrave rođakinji Tomasini, opatici, Marinu Domiciju i drugima,⁴⁷ s kojima je 1512. bio u konspiraciji protiv Venecije. U Krakovu je bolje upoznao poljski kulturni krug i vodeće humaniste. Čekajući kralja, ispjevao je i dvije

⁴² SANUDO, XXXIII, col. 411.

⁴³ Isto.

⁴⁴ WOJTYSKA, nav. dj., 39.

⁴⁵ KLAIĆ, nav. dj., 362.

⁴⁶ WOJTYSKA, nav. dj., 39; *Acta Tomiciana*, VI, 152.

⁴⁷ KATIĆ, nav. dj., 232 - 233.

latinske pjesme posvećene poljskom renesansnom pjesniku Andriji Kšickom, uspoređujući ga, u maniri onoga vremena, s najvećim antičkim književnicima.⁴⁸

Dana 2. I. 1523. kralj Sigismund se vratio u Krakov i ubrzo primio poslanika Nigera. Toma je na kralja ostavio snažan dojam i stoga se može držati da je njegova misija sasvim uspjela. Njegovim posredovanjem izglađen je i nesporazum između pape Hadrijana VI. i poljskog kralja Sigismunda. Papa je u dobroj namjeri, da bi udaljio križare teutonice od reformacije, imenovao njihova velikog meštra Jana Albrechta Hochenzolerna biskupom grada Plockog. To je razjarilo kralja koji je zahtijevao da se nominacija poništi i imenuje njegov kandidat Rafael Leščinski. Niger pismenim putem intervenira u Rim, te papa *breveom* od 24. I. 1523. udovoljava kralju. Isto tako je uspio uvjeriti Poljake da se trebaju suprotstaviti protestantizmu, pa je na sejmu u Krakovu 7. III. 1523. izdan dekret o obrani katoličke vjere "predane nam od naših predaka" (*a maioribus nostris traditae*) i o zabrani tiskanja, širenja i čitanja Lutherovih knjiga i njegovih pristaša.⁴⁹ No što se tiče organizacije obrane od Turaka, Toma nije gotovo ništa uspio jer je kralj imao i drugih svojih briga i problema.

Mrčić se zadržao u Krakovu sve do kraja sejma i nakon 7. ožujka otputovao prema jugu. Sa sobom je ponio kraljevo pismo za papu datirano 3. III. 1523., koje je napisao kraljev kancelar i Nigerov prijatelj Kšicki i u kojem do neba hvali našega Tomu: "Svojim vrlinama. rasuđivanjem, pameću, rijetko čuvenim načinom govora i iskrenim zalaganjem tako je zadivio mene i moje podanike da se još više osjećam obveznim prema Vašoj Svetosti... Da je Sveta Stolica i ranije slala takve poslanike u strane zemlje, bili bi izbjegnuti mnogi nemiri u Crkvi."⁵⁰ Toma se istim putem vraća najprije u Budim da se susretne s kraljem Ludovikom II. Vjerojatno se radilo o istoj misiji kao u Poljskoj, kako se suprotstaviti Lutherovu pokretu, i da vidi kako teku pripreme za obranu od Turaka.

Iz tog je vremena poznato i zauzimanje starog kneza Bernardina Frankapana i njegova sina Krste da se Europa pokrene na obranu od Turaka. Bernardina 13. III. 1522. nalazimo u Veneciji, a 19. XI. na državnom saboru u Nürnbergu, gdje sabornike zaklinje da pruže pomoć izmučenoj Hrvatskoj. "Ako se Turčin po nesreći dočepa Hrvatske, teško bi ga odanle istisnule sve vojske kršćanstva... sva Hrvatska pada na koljena pred vas i moli pomoć u Spasiteljevo ime." Ako Europa ne pomogne Hrvatskoj, bit će prinuđena podložiti se Turčinu.⁵¹ Pomoć ovog sabora bila je neznatna. Slično je početkom 1523. papi govorio Bernardinov sin Krsto: "Sveti Oče, Hrvatska je predziđe ili vrata svega kršćanstva. Ako ona ne daj Bože padne, Turcima će biti otvoren put u sve zemlje."⁵² Papa Hadrijan suosjeća s nevoljama Hrvatske i Ugarske i ljeti 1523. šalje u Budim poslanstvo na čelu kojega je kardinal Kajetan od sv. Siksta noseći 50.000 dukata pomoći.

Napustivši Budim, Toma je zacijelo proveo ljeto u Splitu kako je bio najavio, te

⁴⁸ WOJTYSKA, nav. dj., 41.

⁴⁹ Isto, 40.

⁵⁰ Isto, 41.

⁵¹ KLAJIĆ, nav. dj., 360.

⁵² Isto, 360.

izbliza osjetio opasnost od Turaka koji su bili nadomak Klisu. Krajem godine stiže u Rim gdje 15. XII. 1523. na konzistoriju izvještava papu i kardinale o svojoj misiji i svim srcem zatraži podršku Svete Stolice za obranu od Turaka. Po mišljenju nekih tom je prilikom imenovan papinim nuncijem za Hrvatsku.⁵³ Dobivši pomoć od novog pape Klementa VII. (1523.-1534.) požurio je u Dalmaciju jer je Čuo da se Klis, opkoljen od Turaka, nalazi u bezizlaznoj situaciji. Mlečani su zamoljeni od Turaka da ne dolaze u pomoć Klisu, što su oni i ispunili, a da ih u to uvjere, mostarskom su paši poslali lijepi poklon. Međutim se hrabri branitelj Klisa Petar Kružić bio zaletio do Senja da prikupi vojsku. Upravo mu tada stigne papina pomoć u novcu i streljivu, poslana po Tomi Nigeru.⁵⁴ U zoru 10. travnja 1524. Kružić se s vojskom iskrca u Solinu i odmah krene na turske tabore gdje izvojeva sjajnu pobjedu. Grad je tada opskrbljen hranom i oružjem, a Mlečani su bili zadovoljni što je Klis obranjen i bez njihove pomoći. Bar za neko vrijeme mogli su mirno spavati.

Pošto je početkom lipnja 1522. Skradin pao pod Turke, Toma je ostao bez svog biskupskog sjela i stalnih prihoda. Tada mu je Sveta Stolica dodijelila komendu benediktinske opatije Caramaia kod Torina s prihodom od 200 godišnjih dukata. Kad je 1524. ispražnjena trogirski biskupija, Niger je na konzistoriju u Rimu 2. IX. 1524. imenovan biskupom Trogira i tada se odriče prihoda opatije Caramaia.⁵⁵ Njegovo biskupovanje u Trogiru bilo je kratkotrajno. Već iduće godine, 1525. odriče se tog naslova u korist svoga nećaka po sestri, splitskog kanonika Kristofora de Balist(r)is (1525.-1560.).⁵⁶ Trogirski povjesničar Pavao Andreis u svojoj povijesti Trogira bilježi da je Niger pomogao izgradnju manje crkve Gospe od Drida na Čiovu, gdje su se bili nastanili prvi franjevci opservanti.⁵⁷

Kad se Mrčić odrekao trogirski biskupije, još je bio u snazi i nastavio je svoju misiju za spas Hrvatske. God. 1525. i 1526., uoči Mohačke bitke, susrećemo ga u Veneciji kao poslanika kralja Ludovika II. gdje traži pomoć za obranu.⁵⁸

⁵³ WOJTYSKA, nav. dj., 41.

⁵⁴ KLAIĆ, nav. dj. 391; SANUDO, XXXVI, col. 206, 328.

⁵⁵ SANUDO, XXXVI, 584.

⁵⁶ FARLATI, IV, 413.

⁵⁷ P. ANDREIS, *Povijest grada Trogira*, I, Split, 1977., 345.

⁵⁸ WOJTYSKA, nav. dj., 41-42; SANUDO, XXXVII, col. 493, XXXVIII, 239; XLI, 706; LII, 181.

U zasluženom miru

Kad su kralj Ludovik i ugarsko plemstvo, ne čekajući zbog svoje bahatosti hrvatsku pomoć, doživjeli strahovit poraz kod Mohača (29.VIII.1926.), a Turci ušli u Budim, Mrčić se, shrvan od uzaludnih napora, odluči povući iz diplomacije. Iako neki drže da je biskup otada boravio na Poljudu, za to nemamo nikakve potvrde. On se zacijelo tada nastanio u svojoj novosagrađenoj palači sređujući svoje povijesne zabilješke.

U prvoj polovici 1527. Nigera susrećemo u Veneciji, gdje pomaže patrijarhu dijeleći sakrament sv. potvrde (veliki broj krizmanih 30. V. 1527.).⁵⁹

Boraveći u Veneciji, dao se 1527. portretirati od poznatog renesansnog majstora *L o r e n z a L o t t a* "Lottov Niger je po svojoj umjetničkoj vrijednosti najljepši dosada poznati portret jedne dalmatinske ličnosti... " Na dasci veličine 42 x 54 prikazan je "čvrsti lik ovog aktivnog Dalmatinca u punoj krepčini..." koji još ne pokazuje staračku klonulost, "štaviše iz snažnih crta tog lica izbija njegova živost."⁶⁰ Prema nekima⁶¹ Toma je u Veneciji dao izraditi i nadgrobnu ploču za svoju grobnicu, dok Fisković dokazuje da je ploču, kao i druge slične, izradio "osrednji splitski klesar, koji je kao i većina njih bio vješt u sitnoj obradi reljefnog renesansnog ukrasa, ali nije bio sposoban da obuhvati volumen lika".⁶²

Kao što rekosmo, Niger je još 1532. bio živ. Iz godine 1528., za njegova boravka u Veneciji, imamo i koristan opis njegova izgleda, manira i i političkih gledišta kroničara Sanuda: *Ima dugu bijelu bradu. Putuje s 8 konja i 30 pješaka. Uvijek je tužan i zamjera Sinjoriji ne samo što hoće da svuda vlada, nego i zbog njezinih zavrzlama u politici prema Turskoj, što je ubrzalo pad Hrvatske.*⁶³

Nedavno je u vatikanskom arhivu pronađeno jedno njegovo pismo datirano 24. VI. 1532. u Veneciji i upućeno papi Klementu VII. U njem Niger papi nudi "ostatke svoje starosti" (*reliquias senectutis meae*) za diplomatsku službu "da bi meni, nedostojnom mučeniku stigla brza smrt ili Tvojoj svetosti i tvojem stadu radosna pobjeda".⁶⁴ Zbog toga trebamo još malo pomaknuti godinu njegove smrti.

⁵⁹ Isto, LXIV, 125, 349, 497.

⁶⁰ FISKOVIĆ, Nav dj., 286-7. O portretu Nigera od Lotta vidi i I. KUGLI, Lorenzo Lotto i Thomas Niger, *Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU*, IV, Zagreb, 1956, br. 8; K. PRIJATELJ, Splitski portret Tome Nigrisa, *Mogućnosti*, 186, Split, 1954.

⁶¹ L. HAUSER, Lapidi sepolcrali nella Chiesa del convento delle Paludi presso Spalato, *Bull. arch. stor. Dalm.*, XXI, (1898), 172.

⁶² FISKOVIĆ, nav. dj., 285.

⁶³ SANUDO, XLVIII, c. 226; WOJTYSKA, 42.

⁶⁴ Isto, 43.

Marulićev prijatelj

Mrčića su s Markom Marulićem vezali višestruki ideali. Iako ne moraju biti vršnjaci, Marulić je vjerojatno malo stariji, obojica su bili humanistički naobraženi, izrazito kršćanske formacije, rodoljubi koji su svaki na svoj način pozivali Europu da pomogne Hrvatima u obrani od Turaka. Marulić je svoje domoljublje pokazao svojom *Juditom* i drugim hrvatskim spisima, a koliko je "volio" Veneciju, najbolje govori činjenica da u tolikim svojim knjigama nije za nju našao nijednu laskavu riječ. Marulićevo hrvatsko osjećanje osjećao je i ban Berislavić, koji mu je darovao srebrni sat.⁶⁵ Činjenica da nisu osnovali vlastitu obitelj još ih je više približila i svaki je na svoj način dao svoje sposobnosti na službu vjere i Crkve, Marulić brojnim spisima i asketskim životom, Mrčić kao savjesni službenik opće i mjesne Crkve i dobročinitelj malog puka. Marulić je god. 1510. prijatelju Nigeru posvetio svoje značajno djelo *Quinquaginta parabolae*. Kad se Toma našao u Rimu u svojstvu tajnika splitskog nadbiskupa Zanne na V. Lateranskom saboru, odmah iza značajnog Zanninog nastupa na Saboru, požuri se da njegov govor s popratnim pismom pošalje prijatelju Marku.⁶⁶ Marulić se i u svojoj oporuci iz god. 1521. sjetio prijatelja Nigera i ostavio mu svezak Platonovih djela na latinskom "da ne budem nezahvalan onome koji me najviše volio".⁶⁷ Obojica su cijenili poljudske franjevece opservante. Marulić im je ostavio *Tumačenja Evandjelja (Biblia cum postillis)* Nikole de Lyra, a Mrčić svoj dragocjeni portret od Lotta, a vjerojatno i neke knjige. Nažalost, Tomina nam oporuka do danas nije poznata. Tominu kršćansku duhovnost možemo nazrijeti i iz činjenice da je i materijalno pomagao izgradnju pustinjačkih nastamba, eremitorija. Tako je dao sagraditi crkvu Majke Božje na Dridu (Čiovo) kod Trogira⁶⁸, a zauzimao se i za eremitorij na Braču.⁶⁹

U miru Poljuda

Jedno detaljnije arhivsko istraživanje dalo bi još pokoji zanimljiv podatak o posljednjim Nigerovim godinama. Činjenica da je mrtav htio počivati u miru poljudskog samostana, da se u tom samostanu sačuvao njegov portret od Lotta i bula kojom ga je papa Leon X. imenovao skradinskim biskupom, bili su povod nagađanju da je on u tom samostanu proveo i posljednje godine života. No nemamo dokaza da bi on boravio u ovom samostanu baš u vrijeme kad je ovaj bio ugrožen od čestih turskih upada. On je po svoj prilici boravio u svojoj obnovljenoj renesansnoj kući unutar Dioklecijanove palače. Na nju

⁶⁵ FISKOVIĆ, nav. dj., 62; A. KOLENDIĆ, *Marulićeva oporuka*, Split, 1924, 12.

⁶⁶ J. ARDUINUS, *Collectio regia...conciliorum*, t. IX, Paris, 1714, col. 1601-1606.

⁶⁷ KOLENDIĆ, nav. dj., 13.

⁶⁸ Vidi ovdje, bilj. 55.

⁶⁹ MATIĆ, nav. dj., 117, bilj. 291.

je bio postavio i svoj biskupski grb.⁷⁰ Zasad nam ostaje nepoznata godina njegove smrti. Ranije se kao sigurna spominjala godina 1527. ukoliko je urezana na njegovoj nadgrobnoj ploči. No već je Fisković (1958.) zapazio da mu se još 1531. biskup Kožičić obraća s poklonom da završi započetu hrvatsku povijest, *Knjižice od hrvacke zemlje*.⁷¹ Zatim je otkriveno, kako rekosmo, njegovo pismo iz 1532. u kojem papi nudi svoje usluge u diplomaciji. Stoga mu možemo nadodati još par godina života. Ne prihvaćamo mogućnost, koju na temelju spomenutog pisma navodi Wojtysku, da je u Veneciji i umro.⁷² Naime, onda bi tamo bio i pokopan. Zacijelo nije bio više među živima kad je pao tvrđi Klis pod Turke (1537.). Već iduće godine fratri poduzimaju izgradnju obrambene kule pored nešto ranije izgrađenog klaustara. Nije isključeno da je Toma ostavio svoj prilog za izgradnju spomenute kule.

Tomina grobnica, na kojoj je urezan njegov dostojanstveni lik u biskupskom ornatu, nalazila se na najpočasnijem mjestu u poljudskoj crkvi, ispred glavnog oltara. I ta bi činjenica svjedočila da je isti bio dobročinitelj samostana. Na ploči je Toma još živ dao urezati latinski natpis

DALMATA THOMA NIGRO SPALATE(N)SIS ET ORDINE PRESVL
EX SCARDONENSI. TRAGVRIENSIS HIC EST
CVI LEO TV(N)C DECIMVS MOX CLEMENS SEPTIMVS ISVD
CONTVLIT ABSCENTI PONTIFICALI DECVS
VT SVA QVE FVERINT MERITORUM PREMIA BINVS
TESTARETVR HONOS GRATIS ET VLTRO DATVS.
VNVM TVRCA FEROX ALIVM PIA CVRA NEPOTIS
ABSTVLIT. AMBORVM SIT PIA CVRA DEO

(Ovdje leži Dalmatinac Toma Niger Splitsanin, po dostojanstvu bivši biskup skradinski pa trogirski, kome je tu velikosvećeničku čast podijelio tadašnji papa Leon X. a potom Klement VII. da bi njegovu dvostruku nagradu za zasluge potvrdila dvostruka čast koja mu je udijeljena milošću i spontano. Jednu mu je (čast) oduzeo okrutni Turčin, a drugu pobožna skrb za nećaka. Neka jedna i druga budu Bogu na pobožnoj brizi.) Na vrhu grobne ploče urezana je godina MDXXVII, što je godina izrade ploče. U tu je grobnicu godine god. 1559. pokopan i njegov nećak, nasljednik na biskupskoj stolici u Trogiru, Kristofor de Balist(r)is. U svojoj oporuci iz 1559. biskup Kristofor spominje neke dragocjene predmete koje mu je ostavio ujak Toma. (Neki sagovi i zastori s Nigerovim grbom).⁷³ Istaknuti biskupov nos na grobnoj ploči koja se nalazila ispred glavnog oltara, dakle na frekventnom mjestu, nekom je prigodom bio otkrhnut, što je Jeronimu Kavanjinu, splitskom pjesniku humoristu, bio povod da napiše kako mu je taj nos odlomio drugi nećak,

⁷⁰ FISKOVIĆ, nav. dj., 294.

⁷¹ Isto, 283.

⁷² WOJTYSKA, nav. dj., 42.

⁷³ C. FISKOVIĆ, O zlatu i srebru Splitsana u 16. st., *Kulturna baština*, 24-25, Split, 1994., 63.

koji oporučno od ujaka nije primio onoliko koliko i brat mu, biskup Kristofor.

Drugi al sestrić, ere dilo
blaga svoga njem ne prieda,
nosa mu odbi kus nemilo
u vrućini smamna jeda:
da mu je i krnj nos neliečni
nič je, kad mu je pokoj viečni.⁷⁴

Kavanjin je pogrešno napisao da je biskup Kristofor napravio kamenu grobnicu grobnicu sebi i ujaku,⁷⁵ čemu se protivi i grobni natpis. Istu je pogrešku naveo i Ivan Ostojčić.⁷⁶

Prigodom otvaranja Nigerove grobnice godine 1900., nađena su dva skeleta, jedan u sredini, drugi s lijeve strane, kako je oporučno bio zaželio biskup Kristofor.⁷⁷ Znači da je grob ostao netaknut. Nađeni su i ostaci drvenog pastorala s ostacima Tomina grba, zrna od krunice (koja se vide i na Lottovu portretu), ostaci tkanine i brončani prsten s dragim kamenom, koji se i danas čuva u muzeju. Naočale iz poljudskog muzeja nisu nađene u Mrčićevoj grobnici, nego u onoj Scipiona Floria, iako podsjećaju na ona s Tomina portreta. Tom prigodom sve su važnije ploče iz crkve prenesene u klaustar pa i ona Mrčićeva, smještena pod rednim brojem IV.

Tomin portret od Lorenza Lotta čuva se u samostanskom muzeju kao najdragocjeniji izložak i mnogi ga žele vidjeti. Nalazio se na značajnijim izložbama, pa i onaj o Lorenzu Lottu u Veneciji 1950. i na Hrvatskoj izložbi u Vatikanu 1999.

Breve Nigerova imenovanja za skradinskog biskupa izložen je u samostanskom muzeju a prvi ga je publicirao akademik Cvito Fisković.⁷⁸ Nije isključeno da su i neke poljudske inkunabule Nigerov poklon. Koliko je na Poljudu bila snažna uspomena na Tomu Nigera, govori i činjenica da je prema arhivskim podacima zaklada pod njegovim imenom postojala još do 1918.⁷⁹

⁷⁴ J. KAVANJIN, *Bogatstvo i uboštvo*, Zagreb, 1913., 86.

⁷⁵ Isto, 89

⁷⁶ I. OSTOJČIĆ, nav. dj., 202.

⁷⁷ FISKOVIĆ, *O zlatu...*, str. 65.

⁷⁸ FISKOVIĆ, *Nigrisove uspomene*, 284.

⁷⁹ Isto, 286

Prilog

Bula imenovanja Tome Nigera za skradinskog biskupa

Venerabilis frater, salutem et apostolicam benedictionem. Cum nos nuper Ecclesiae Scardonensi, tunc certo modo pastoris (*regiminis privatae...*), de fratrum nostrorum consilio apostolica auctoritate provideremus teque illi prefecerimus in episcopalem et pastoraalem curam et administrationem ipsius Ecclesiae tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie commitendo. Et quia de presenti litteras super huiusmodi provisione expedire non vales motu proprio et ex certa nostra scientia, ut liceat tibi vigore presentium regiminis et administrationis ac bonorum dictae Ecclesiae possessionem per te vel alium seu alios apprehendere et de illius fructibus, redditibus et proventibus disponere et ordinare libere et licite valeas auctoritate apostolica tenore presentium licentiam et facultatem concedimus: Mandantes insuper dilectis filiis capitulo et dictae Ecclesiae ac universis vasallis populo et clero civitatis et diocesis Scardonensis ac aliis ad quos spectat in virtute sanctae oboedientiae ac sub excommunicationis latae sententiae poena, videlicet Capitulo ac te ad possessionem regiminis et administrationis Ecclesiae huiusmodi admittant. Tibique ut tantum patri et pastori animarum suarum pareant et oboediant ac tua salubria monita et mandata efficaciter adimplere procurent. Alioquin censuras sive poenas quas rite tuleris sive statueris in rebelles ratas habebimus. Et faciemus coauctore domino inviolabiter observari nonobstante felicitatis recordationis Bonifacii papae VIII predecessoris nostri que incipit invicte et aliis constitutionibus et ordinationibus apostolicis. Caeterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem quod infra annum a data presentium computata dum litteras apostolicas super provisione ac perfectione praedictis sub plumbo in totum expensas et iura camerae (*apostolicae*) persolvere optime tenearis: alioquin

14

Ecclesia ipsa vacare censeatur eo ipso.

Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XXVIIa⁷ Augusti MDXX pontificatus nostri anno octavo

Evangelista

(Na poledini): Venerabili fratri Thomae episcopo Scardonensi

Stanko Josip Škunca: TOMA NIGER MRČIĆ

Riassunto

Su Tomaso Niger (Negro, Mrčić), (c. 1450 - d. 1532) vescovo di Scardona e di Trau', distinto l'umanista e il diplomatico croato dal fine del Quattrocento e del inizio di Cinquecento, nativo di Spalato, si sono fermati vari autori, dando ognuno qualche frammento dal proprio angolo, ma non esiste una biografia piu' completa della sua vita e della sua attivita' . Percio' l' autore servendo se di tutti questi contributi e di documenti accessibili ha cercato di unirli e di dare un' immagine piu' completa di questo nobile personaggio. In breve:

Non si sa ancora dove Niger sia fatto i suoi alti studi umanistici, ma si puo' pensare ad una universita' italiana (Padova o Bologna). Fattosi sacerdote all' inizio del Cinquecento svolgeva vari uffici ecclesiastici a Spalato, era anche il vicario generale e tale praticamente guidava archidiocesi spalatense. Ma la piu' grande parte della propria attivita' era occupata dall' attivita' diplomatica. Dal 1513. faceva diverse missioni diplomatiche anzitutto in servizio di coraggioso bano croato e vescovo Petar Berislavić; poi era il legato di re ungherese e croato Lodovico II e di diversi pape preoccupato principalmente per la difesa della Croazia e di tutta Europa dalla invasione turca. Il papa Leone X lo ha fatto vescovo, prima di Scardona (Skradin) e poi di Tra' (Trogir), ma questi servizi poteva svolgere a breve tempo.

Si sono conservate alcune sue orazioni e poesie latine che lasciano dedurre che abbia avuto una alta formazione umanistica. La sua storia della Croazia che ricorda vescovo Simeone Kožičić Begna non si e conservata.

Ultimi anni della sua vita e passato a Spalato procurandosi a tempo anche la tomba e pietra sepolcrale di stile rinascimentale (1527), e nello stesso anno a Venezia si e fatto fare un suo ritratto per la mano di famoso pittore Lorenzo Lotto. Avendo un' affezione speciale per i frati francescani di Poljud (Paludi) a Spalato, dove voleva esser seppellito, a loro ha lasciato anche il suo ritratto ormai famoso. E morto poco dopo 1532.

Stanko Josip Škunca: TOMA NIGER MRČIĆ

Summary

As a diplomat and humanist, as the bishop of Skradin then of Trogir from the end of the XVth through the first decades of the XVIth century, Toma Niger Mrčić is known to Croatian cultural circles because Croatian scholars have fragmentarily written about his life. However, because he is not deemed to be amongst our foremost humanist writers, there is no extensive biography of him in Croatian. It would be worthwhile to devote attention to him in order to valorise his love for the motherland and his diplomatic activities which can be seen as organised resistance against the Ottoman invasion into Croatia and Europe. It is necessary to shed additional light on his life because of the memories which connect him to the Franciscan monastery in the region of Poljud in the city of Split where he wanted his body to be buried and where he lefts “portrait above all portraits” of the famous author Lorenzo Lotto. What I will attempt to do in the article is to assemble into a whole the facts that have been published by different journalists and to describe his ties to the Poljud monastery.